

УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ОПТИМІЗМ

Автором статті вивчаються уявлення студентів про соціальний оптимізм; представлена емпірична модель соціального оптимізму, що ґрунтується на шести смислових параметрах та створена за допомогою факторного аналізу; отримана емпірична модель сприятиме розробленості поняття соціального оптимізму, а в подальшому – емпіричної концепції соціального оптимізму; представлені результати порівняльного аналізу емпіричних моделей соціального оптимізму для студентів молодших та старших курсів.

Ключові слова: дослідження уявлення; концепція соціального оптимізму; оптимізм; соціальний оптимізм; студентство; уявлення.

Вступ. Сучасне українське суспільство перебуває на шляху модернізації, яка необхідна для країни. Одним із джерел модерних зрушень є соціально-культурні ресурси, які стимулюватимуть до саморозвитку та якісного зростання. На нашу думку, оптимізм є саме одним із тих ресурсів, оскільки оптимізм як елемент системи світогляду індивіда має потенціал впливати на успішність ефективності реалізації особистісних життєвих програм за рахунок позитивного погляду на світ і місця індивіда у ньому.

Саме тому, соціальний оптимізм слід розглядати як один із внутрішніх ресурсів, що посилює адаптаційні можливості особистості. Посилення адаптаційних можливостей особистості відбувається через забезпечення позитивних уявлень особистості про соціальний світ, що її оточує. Позитивні уявлення особистості про довколишній соціальний світ у подальшому дозволяють їй активно долучатися до суспільних змін, вибудовувати нові стратегії взаємодії з динамічною соціальною дійсністю, опановувати новий досвід і, тим самим, підтверджувати доцільність власного оптимізму.

Ставлення до світу і формування настанов на взаємодію з ним є одним із векторів виховної діяльності сучасних вищих навчальних закладів України в рамках сприяння розвитку інноваційного мислення, яке уможливорює модернізацію країни. Цьому мисленню, за В. Г. Кременем, властиві: здатність до сприйняття змін; усвідомлення цих змін; існування серед них у вирі нових знань, нових ідей, нових технологій і нового життя. Через це процес підготовки студентів слід розглядати не лише як передачу певних знань, а й як сприяння утворенню свідомої та відповідальної громадянської позиції на засадах світогляду із соціальним оптимізмом включно.

Метою статті є опис результатів емпіричного дослідження уявлень студентів про соціальний оптимізм задля побудови емпіричної моделі соціального оптимізму.

Аналіз емпіричного дослідження уявлення студентів про соціальний оптимізм. Хоча поняття «соціальний оптимізм» набуває все ширшого вжитку, проте досі не має його усталеного визначення.

На думку Р. І. Юнацкевича, соціальний оптимізм – це певний духовний стан людини, який визначає позитивне сприйняття нею дійсності, впевненість у можливості покращення життя, усвідомлення себе суспільно значущою силою (Юнацкевич Р. І., 2009, с. 36). Інший російський дослідник Ш. Х. Боташева – визначає соціальний оптимізм як впевненість людей у прогресивних перспективах розвитку суспільства, віру в те, що будуть створені сприятливі умови для реалізації творчого потенціалу особистості і соціальної потреби професійних навички індивіда (Боташева Ш. Х., 2014, с. 231-236).

З погляду на це, ми визначаємо, що соціальний оптимізм – це світоглядна позиція, якій властиве позитивне сприйняття і прийняття світу та активне долучення індивіда до взаємодії з цим світом. Цю позицію утворюють, на думку Ш. Х. Боташевої, такі структурні елементи як впевненість, віра, надія та позитивне сподівання на майбутнє (Боташева Ш. Х., 2015). Більше можливих структурних елементів ми можемо знайти в дослідників у межах позитивної психології, де на основі аналізу людських чеснот був створений набір із шести основних категорій добродесної поведінки, що визнаються майже в усіх культурах. Ці категорії мудрості і знання, хоробрості, людяності, справедливості, помірності і трансценденції, як переконання і дії, які переважають можливості особистості (Зимбардо Ф., 2014). Перераховані дефініції покладено в основу теоретичної концепції соціального оптимізму особистості, застосування якої на практиці вимагає від нас створення відповідної емпіричної моделі соціального оптимізму.

Для створення емпіричної моделі соціального оптимізму студентства нами було опитано 54 студенти третього та четвертого курсів напряму підготовки «Психологія» та «Соціальна педагогіка». Вони відповідали на запитання: «Які, на вашу думку, є ознаки соціального оптимізму?». В уявленнях опитаних студентів соціальний оптимізм пов'язаний з активністю, енергійністю, прагненням самовдосконалення і самоактуалізації, відкритістю і довірою до світу, цікавістю до світу, впевненістю

у собі, впевненістю у майбутньому (у майбутньому своєї країни), націленістю на майбутні успіхи, високою самооцінкою, гармонією з собою і світом, поліпшенням якості життя, а також із позитивним мисленням. Загалом, такі уявлення відповідають тим теоретичним концепціям, які ми виявили під час аналізу теоретичної літератури. Так, це, наприклад, позитивне сприйняття життя, про яке говорить Р. І. Юнацькевич (Юнацькевич Р. І., 2009,

с. 36) або ж віра в прогресивні перспективи розвитку суспільства Ш. Х. Боташевої (Боташева Ш. Х., 2014, с. 231-236).

Отримані дескриптори увійшли до анкети, за допомогою якої ми опитали 138 студентів віком від 16 до 33 років, які навчаються з першого по шостий курс. Отриманні відповіді було проаналізовано за допомогою факторного аналізу. Результати факторного аналізу представлені в Таблиці 1.

Таблиця 1

Дані факторного аналізу ознак соціального оптимізму

Фактор, його інформативність	Факторні компоненти та їх навантаження
F1 (h = 31%)	Лібералізм (0,720), відповідальність (0,706), прагнення до справедливості (0,678), толерантність (0,651), здатність захищатися (0,649), сила і впевненість (0,631), критичне мислення (0,622), повага до себе та інших (0,512), адекватна оцінка власних можливостей (0,505), самостійність (0,504), естетичність (0,494), принциповість (0,434), високий інтелект (0,422), самовіддача (0,379).
F2 (h = 10%)	Активність (0,743), самовдосконалення (0,708), енергійність (0,662), рефлексивність (0,576), надавання допомоги іншим за власним бажанням (0,530), пізнавальна активність (0,524), орієнтація на успіх (0,496), цілепокладання (0,467), мобільність (0,426), соціальна мотивація (0,424), комунікабельність (0,415).
F3 (h = 9%)	Пошук позитивного (0,839), почуття гумору (0,715), позитивне мислення (0,711), життєстверджувальна філософія (0,677), життєрадісність (0,621), задоволення життям (0,614), широкий світогляд (0,515), креативність (0,357).
F4 (h = 7%)	Демонстративність (0,812), впевненість в собі (0,793), внутрішня свобода (0,722), висока самооцінка (0,675), лідерські якості (0,525), впевненість у майбутньому (0,505), професійна реалізованість (0,417), гармонія з собою (0,416).
F5 (h = 7%)	Відкритість (0,745), емпатія (0,750), надія на підтримку світу (0,542), цікавість до світу / до людей (0,508), товариськість (0,435), відвертість (0,434).
F6 (h = 4%)	Стресостійкість (0,739), низька тривожність (0,704), емоційна стабільність (0,593), адаптованість (0,580), сильна нервова система (0,456).

У результаті факторного аналізу виявлено 6 однополосних, або 6 смислових параметрів, за якими відбулося групування ознак соціального оптимізму. Усі ці фактори є статистично значущими (за критерієм Кайзера – Мейера – Олкіна).

1-й, найбільш навантажений фактор (внесок у сумарну дисперсію – 31%), ми інтерпретували як **фактор особистісної сили**. До цього фактора зараховані такі дескриптори (далі в дужках наведено факторні навантаження цих дескрипторів): лібералізм (0,720), відповідальність (0,706), прагнення до справедливості (0,678), толерантність (0,651), здатність захищатися (0,649), сила і впевненість (0,631), критичне мислення (0,622), повага до себе та інших (0,512), адекватна оцінка власних можливостей (0,505), самостійність (0,504), естетичність (0,494), принциповість (0,434), високий інтелект (0,422), самовіддача (0,379). У першому факторі, на нашу думку, поєднуються дескриптори, які відповідають за набір характеристик, що загалом становлять ядро особистості, їхнім виміром слугує сила особистості. Можливо, цей показник покладено в основу соціального оптимізму і може пов'язуватися з такою описаною вище дефініцією як трансценденція,

де під трансценденцією розглянуто переконання та дії, які перебільшують можливості особистості (Зимбардо Ф., 2014). Ми можемо припустити, що в уявленнях студентів соціальний оптимізм притаманний людям, які здатні переходити на більш високий рівень побудови взаємин між собою та світом. Ці взаємини можуть супроводжуватися діями, що виходять за рамки буденного сприйняття.

2-й фактор (внесок у сумарну дисперсію – 10%) інтерпретувався нами як **фактор активності**. До цього фактора увійшли такі дескриптори: активність (0,743), самовдосконалення (0,708), енергійність (0,662), рефлексивність (0,576), надавання допомоги іншим за власним бажанням (0,530), пізнавальна активність (0,524), орієнтація на успіх (0,496), цілепокладання (0,467), мобільність (0,426), соціальна мотивація (0,424), комунікабельність (0,415). У цьому факторі відбулося поєднання дескрипторів, які характеризують рухливість і діяльність соціального оптимізму. Таке поєднання, на нашу думку, засвідчує те, що активність як форма діяльності та відносин із світом є однією з ключових в емпіричній моделі соціального оптимізму.

3-й фактор (внесок у сумарну дисперсію – 9%) був інтерпретований нами як **фактор позитивного мислення**. Цей фактор конституційовано такими дескрипторами: пошук позитивного (0,839), почуття гумору (0,715), позитивне мислення (0,711), життєстверджувальна філософія (0,677), життєрадісність (0,621), задоволення життям (0,614), широкий світогляд (0,515), креативність (0,357). Перелічені якості, на нашу думку, відповідають уявленням про соціальний оптимізм як настанову на пошук позитивних моментів і переживань у цьому житті, завдяки яким життя сприймається соціальним оптимістом радіснішим. Як результат, соціальний оптиміст задоволений життям. Цей же структурний елемент ми знаходили і в роботах Ш. Х. Поташевої, як позитивне сподівання на майбутнє (Боташева Ш. Х., 2015).

4-й фактор (внесок у сумарну дисперсію – 7%) ми інтерпретували як **фактор високої самооцінки**. Сюди увійшли такі дескриптори: демонстративність (0,812), впевненість в собі (0,793), внутрішня свобода (0,722), висока самооцінка (0,675), лідерські якості (0,525), впевненість у майбутньому (0,505), професійна реалізованість (0,417), гармонія з собою (0,416). Отриманий фактор поєднує дескриптори, які відповідають оцінювальне ставлення особистості до себе, що зрештою виражається у високій самооцінці. На нашу думку, відповідність високої самооцінки в роботах Ш. Х. Боташевої і є впевненістю (Боташева Ш. Х., 2015).

5-й фактор (внесок у сумарну дисперсію – 7%) інтерпретувався нами як **фактор довіри до світу**. До цього фактору увійшли такі дескриптори: відкритість (0,745), емпатія (0,750), надія на підтримку світу (0,542), цікавість до світу / до людей (0,508), товарицькість (0,435), відвертість (0,434). Перераховані показники відтворюють уявлення про те, що соціальний оптиміст відкритіший до зовнішнього світу й до того нового досвіду, який можливо отримати в цьому світі.

6-й фактор (внесок у сумарну дисперсію – 4%) був інтерпретований нами як **фактор стресостійкості і адаптованості**. До нього належать такі дескриптори: стресостійкість (0,739), низька тривожність (0,704), емоційна стабільність (0,593), адаптованість (0,580), сильна нервова система (0,456). Цей фактор поєднує в собі дескриптори адаптивного характеру. Разом із першим фактором він доповнює образ сильної та незалежної особистості, яка володіє ресурсом для збереження себе.

З метою поглиблення інформації про соціальний оптимізм, ми провели окремих аналіз результатів студентів молодших і старших курсів. У дослідженні брали участь 104 студенти перших-третьох курсів, а також 34 студенти четвертих-шостих курсів. У результаті факторного аналізу відповідей студентів з перших-третьох курсів було виявлено 6 однополюсних, або 6 смислових параметрів, за якими відбулося групування ознак соціального оптимізму. Усі ці фактори є статистично значущими (за кри-

терієм Кайзера – Мейера – Олкіна). Порівняно з отриманими факторами загальної вибірки у студентів перших-третьох курсів, за нашими результатами, не відбулося суттєвої зміни смислових параметрів, за винятком того, що в уявленнях студентства дескриптор адаптивності найбільше властивий у плані збереження високої самооцінки та впевненості. Це уможливило виокремити стресостійкість як смисловий параметр.

У результаті факторного аналізу відповідей студентів IV – VI курсів виявлено 3 однополюсних та один двополюсний, або 4 смислових параметри, за якими відбулося групування ознак соціального оптимізму. Усі ці фактори є статистично значущими (за критерієм Кайзера – Мейера – Олкіна). Перший, найбільш навантажений фактор (внесок у сумарну дисперсію – 50%), поєднав у собі силу особистості, активність і довіру до світу, залишаючи окремими факторами позитивне мислення, стресостійкість та адаптивність, а також високу самооцінку.

На основі отриманих даних можемо припустити, що для студентів молодших курсів у факторному аспекті важить насамперед, активність, а не сила особистості, цей фактор поєднав у собі більше дескрипторів на молодших курсах, ніж у загальній вибірці. Фактор позитивного мислення менше важить студентам молодшого курсу, ніж усій вибірці загалом. Окрім цього, такий дескриптор як адаптивність перейшов із фактору стресостійкості та адаптивності до високої самооцінки. На прикладі студентів старших курсів робимо висновок, що утворилося 4 смислових параметри, 3 з яких є однополюсними, один двополюсний. У факторі «висока самооцінка» для студентів четвертих-шостих курсів дескриптор «демонстративність» має обернений зв'язок і відповідає такому уявленню про соціальний оптимізм як поміркованість, або скромність. Загалом можемо спостерігати, що фактори, утворені унаслідок аналізу студентів старших курсів, є менш диференційованими, на відміну від уявлення студентів молодших курсів. Це може бути пов'язане як і з різницею досвіду, так і з тим, що студенти старших курсів мають знання, на основі яких вони не відмежовують силу особистості від довіри до світу та активності. Найімовірніше, у їхніх уявленнях довіра до світу може бути забезпечена за умови сильної та активної особистості.

Висновки. В уявленнях опитаних студентів соціальний оптимізм пов'язаний із активністю, енергійністю, прагненням самовдосконалення і самоактуалізації, відкритістю і довірою до світу, цікавістю до світу, впевненістю у собі, впевненістю у майбутньому (у майбутньому своєї країни), спрямованістю на майбутні успіхи, високою самооцінкою, гармонією з собою і світом, поліпшенням якості життя, а також із позитивним мисленням. Загалом, такі уявлення відповідають тим теоретичним концепціям які ми отримали під час аналізу теоретичної літератури.

У результаті проведення емпіричного дослідження уявлення студентів про соціальний оптимізм за допомогою факторного аналізу нами було виділено 6 однополюсних, або 6 смислових параметрів, за якими групувалися ознаки соціального оптимізму. Усі ці фактори є статистично значущими (за критерієм Кайзера – Мейера – Олкіна). Ці смислові параметри: сила особистості, активність, позитивне мислення, висока самооцінка, довіра до світу, стресостійкість та адаптивність. Перераховані фактори є основою уявлення студентів про соціальний оптимізм.

Також за допомогою факторного аналізу ми проаналізували уявлення студентів молодших і

старших курсів. Для студентів молодших курсів, як і для загальної моделі утворилося 6 смислових параметрів: активність, сила особистості, висока самооцінка, довіра до світу, позитивне мислення, стресостійкість. Для студентів старших курсів утворилося 4 смислових параметри, 3 з яких однополюсні, один двополюсний. Це може бути пов'язане як і з різницею досвіду, так і з тим, що студенти старших курсів мають знання, на основі яких вони не відокремлюють силу особистості від довіри до світу та активності. Найімовірніше, у їхніх уявленнях довіра до світу може бути забезпечена за умови сильної та активної особистості.

Література

1. **Боташева Ш. Х.** Социальный оптимизм как условие реализации профессионального призвания / Ш. Х. Боташева // Вестник Северо-Кавказского гуманитарного института. – 2014. – № 2 (10). – С. 231-236.
2. **Боташева Ш. Х.** Роль социального оптимизма в изменении социальной стратификации общества / Ш. Х. Боташева // Современные проблемы науки и образования [Электронный ресурс]. – 2015 – № 1 – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/121-17256>.
3. **Зембаро Ф.** Эффект Люцифера. Почему хорошие люди превращаются в злодеев / Филипп Зимбардо; Пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Альпин нон-фикшн, 2014. – 740 с.
4. **Юнацкевич Р. І.** Теорія освіти доросли: становлення, проблеми, задачі / Р. І. Юнацкевич. – СПб.: ИОВ ПАНИ, 2009. – 90 с.
5. **Matthew W. Gallagher, Shane J. Lopez, and Sarah D.** Optimism Is Universal: Exploring the Presence and Benefits of Optimism in a Representative Sample of the World. *Journal of Personality* 2013. – P.429–440, DOI: 10.1111/jopy.12026.

Рафиков А. Р. ПРЕДСТАВЛЕНИЕ СТУДЕНТОВ О СОЦИАЛЬНОМ ОПТИМИЗМЕ

Автором статьи проводится изучение представлений студентов о социальном оптимизме; представлена созданная с помощью факторного анализ эмпирическая модель социального оптимизма, основанная на шести смысловых параметрах; полученная эмпирическая модель будет способствовать разработанности понятия социального оптимизма, а в дальнейшем эмпирической концепции социального оптимизма; представлены результаты сравнительного анализа эмпирических моделей социального оптимизма для студентов младших и старших курсов.

Ключевые слова: *исследования представления; концепция социального оптимизма; оптимизм; представление; социальный оптимизм; студенчество.*

Rafikov A. REPRESENTATIONS OF STUDENTS ABOUT SOCIAL OPTIMISM

The author of the article analyzes the idea of empirical research students about social optimism to build empirical models of social optimism, building empirical models elaborated promote the concept of social optimism, and further empirical concept of social optimism, as a result of the social process of empirical data through factor analysis was found six single-pole or 6 semantic parameters that happened grouping signs of social optimism. All these factors are statistically significant (by the criterion Kayzera- Meyer - Olkina). These semantic parameters: the force of personality, activity, positive thinking, high self-esteem, confidence in the world, stresosiykist and adaptability. These factors underlying idea of students about social optimism.

Also, using factor analysis, we analyzed students representations junior and senior courses. For junior students has created six semantic parameters as for the general model: activity, force of personality, high self-esteem, confidence in the world, positive thinking, stresosiykist. For senior students has created four semantic parameters, three of which unipolar one dvohpolyusnyy. Fixed difference may be related to how and experience, and the fact that students of senior courses of pain with the knowledge that help them classify the world more deeply than first-year students.

The obtained results of empirical research can form the basis for a more detailed study of social optimism. On receipt of further data necessary to further deepened by the study of social optimism among students. It is necessary to create which more objective and solid empirical model of social optimism.

Keywords: *optimism; performance; research presentation; social optimism; students; the concept of social optimism.*

Рецензенти

Лозова О. М. – д. психол. н., проф.,

Петрунько О. В. – д. психол. н., с. н. с.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2015

Прийнято до друку 28.01.2016